

Морално васпитање припадника Војске Југославије

УДК 355.233.23(497.1)

Др Милорад Ђорђевић, пуковник

Велике промене у последњој деценији 20. века изазвале су извесну празнину у систему друштвених вредности, што утиче и на морал Војске Југославије. Историјско искуство, научна сазнања и потребе у пракси намећу обавезу да се моралном васпитању приступи на систематичан и целовит начин, будући да оно има изузетан значај у изградњи и очувању духовних вредности друштва. Стога се, на основу иницијативе појединаца и друштвених институција да се моралном васпитању посвети знатно већа пажња него до сада, приступило изради концепта и целовитог модела моралног васпитања за све припаднике Војске Југославије.

Увод

Морално васпитање, као саставни део васпитања, доприноси стицању сазнања, осећања, уверења и мотивације потребних за одбрану отаџбине. Као целовит процес, стиче се у породици, школи и друштву. Војска Југославије, као институција која има посебан значај за одбрану земље, у систему моралног васпитавања има специфичну улогу и обавезе, што намеће потребу за изградњом система за изучавање морала.

У постојећим околностима неоружани облици агресије постају доминантни, тј. претходе оружаном агресији, њен су саставни део и настављају се и након њеног завршетка. Духовна угроженост грађана Савезне Републике Југославије од тзв. новог светског поретка намеће потребу за проналажењем системских решења како бисмо му се успешно супротставили. Због тога морално васпитање припадника ВЈ треба да има дугорочни значај. У односу на досадашња, углавном парцијална системска решења, нова решења би требало да добију већи значај и да се брже усвајају у пракси.

Суштина васпитања и моралног васпитања

Васпитање је процес формирања и развоја човека, тј. свих његових особина, својстава, способности и квалитета: физичких, интелектуалних, моралних, радних, естетских и других. Смисао васпитања садржан је у преношењу генерацијских сазнања и искустава човечанства на млађе нараштаје. Васпитању знатно доприноси образовање, са којим је у неодвојивој и нераскидивој вези.

Морално васпитање је саставни део васпитања и може да се дефинише као веома сложен, свеобухватан и континуиран процес

моралног обликовања и усмеравања личности, тј. формирања појединца у друштвену личност према друштвено прихваћеним моралним нормама, стандардима и вредностима. Теорија о моралном васпитању је саставни део науке о васпитању – педагогије, која је тесно повезана с етиком. Међусобни однос морала, етике и моралног васпитања садржан је у следећем: морал регулише односе међу људима, етика га проучава, а морално васпитање подстиче, развија и остварује. И у области моралног васпитања постоје одређене законитости, које се детаљније изучавају у теорији моралног васпитања, заснованој на морално-етичким схватањима конкретног друштва. Полазећи од тога, теорија моралног васпитања доприноси изградњи целовитог система моралног васпитања. Већина аутора сматра да у наведени систем спадају: сазнавање и објашњавање смисла и значења моралног васпитања, односно моралног идеала, и садржај, средства и облици моралног васпитања.

Развијен и теоријски заснован, систем моралног васпитања има незаменљиву улогу у васпитној пракси. Као научна основа и путоказ у практичном деловању и понашању личности, често се назива методиком моралног васпитања. Но, морално васпитање не зависи само од теорије већ и од подршке бројних институција у друштву. Наиме, уколико се у пракси потврђују морална начела која подржава друштво, значи да постоје све претпоставке и повољни услови за конституисање и развој моралног васпитања у теорији и пракси.

За успешно функционисање моралног васпитања у пракси неопходно је следеће: 1) постојање и прихватање система друштвених вредности и, на основу њих, изградња моралних идеала; 2) разрађен систем моралног васпитања – теорије и методике, и 3) постојање повољних услова у друштву за реализацију моралног васпитања (афирмација значаја породице, школе и других друштвених институција, њихово усклађено и координирано деловање према јасно дефинисаном моралном идеалу друштва и вредновање резултата моралног васпитања појединца, институција и друштва у целини).

Морално васпитање у Војсци Југославије

Велике друштвене промене, настале после распада претходне Југославије, и стварање оружане силе СР Југославије – Војске Југославије, условили су редефинисање основа моралног васпитања њених припадника. Наиме, у бившој ЈНА организовано је и реализовано морално васпитање за све њене припаднике: кроз идеолошко-политичко образовање старешина и морално-политичко васпитање војника (морнара), утицано је, превасходно идеолошки, на свест и понашање припадника ЈНА и на њихов морал и борбену готовост.

После стварања Војске Југославије, појавила се у духовној сфери уочљива празнина, која се, нарочито на почетку, испољавала двојачко: кроз носталгију за вредностима које због друштвених промена морају припадати прошлости и кроз поједина схватања и настојања да се

успоставе потпуно нове вредности. Упоредо с тим, проблем је интелектуална инертност у вези с трагањем и дефинисањем нових друштвених вредности, упркос чињеници да постоје знаци моралне кризе друштва.¹ Наиме, у периоду од скоро седам година изостао је плански и организован приступ у тражењу системских решења за област моралног васпитања. Изузетак су једино нека парцијална решења, на пример, теме за војнике (морнаре) о војничкој заклетви, застави, симболима јединица, прилагођавању војника, и слично. Будући да постоји потреба да се наведени проблем целовито и ваљано реши, морално васпитање требало би да обухвати: 1) морално васпитање старешина и цивилних лица на служби у Војсци Југославије, 2) морално васпитање војника (морнара) и 3) морално васпитање ученика војних школа и студената војних академија.

Морално васпитање старешина и цивилних лица на служби у Војсци Југославије

Неспорна је чињеница да је васпитање (васпитавање) доживотни процес у којем учествује цивилизовани човек. Моралним васпитањем старешина и цивилних лица на служби у Војсци Југославије у току њиховог радног односа, без обзира на разлике у старосном добу и на припадност различитим видовима, родовима, службама и специјалностима, треба да се обезбеде заједнички прихватљива духовна обележја, која су веома значајан чинилац за одбрану отаџбине и основну друштвену и личну вредност. Наиме, слобода као највећи човеков идеал и њено остварење нису могући без државне самобитности и националне слободе. Упркос разликама међу друштвеним слојевима које иначе постоје у духовној сфери, интереси одбране отаџбине намећу потребу да припадници Војске Југославије, нарочито старешине, изграђују систем духовних и моралних вредности које су неопходне и иманентне војној организацији. Специфичност морала Војске Југославије јесте његово одржавање и изградња и у веома неповољним међународним околностима (политичке, економске, војне и психолошке). Циљ моралног васпитања и јесте изграђивање моралних својстава и врлина, првенствено старешина, кроз целокупну обуку и васпитање, посебно кроз поједине садржаје које треба прилагођавати постојећим околностима. Без таквог приступа пожељно јавно мњење може да захвати стихијност, па чак и аномија морала, што не сме да се допусти. Будући да су компоненте моралности: сазнање, осећања и мотивације, и да се морал може изграђивати с ослонцем на њих, сазнање о многим појавама и догађајима, актуелним и виртуелним, и однос старешина и цивилних лица на служби у ВЈ према њима основа је и за практично испољавање морала. Истовремено, за морал је веома значајно развијање осећања и мотивације за одбрану земље, уз превазилажење стереотипног поимања одбране.

¹ Опширније: *Моралност и друштвена криза*, Институт за педагошка истраживања, Београд, 1995.

Када је реч о моралном васпитању старешина, искуства из ЈНА показују да, иако је целокупно морално васпитање било знатно идеолошки детерминисано, није постојао целовит и на научним сазнањима заснован концепт изучавања морала. Његова политизација, идеологизација и партизација нужно су продуковали позитивизам и волунтаризам. Самим тим, резултат је било ограничено критичко промишљање.

Да би се наведени проблем целовито и системски решио у новим друштвеним околностима морално васпитање треба да се изучава на свим нивоима школовања и усавршавања старешина, уз реализацију одређених програмских садржаја за цивилна лица на служби у ВЈ, војнике (морнаре), ученике војних школа и студенте војних академија. На тај начин би се омогућило стицање знања и уверења, као и развијање способности старешина за одржавање и изградњу морала на различитим нивоима руковођења и командовања. Истовремено, искључила би се могућност да се на вишим нивоима усавршавања изучавају садржаји који су обрађивани у војној академији. Према том концепту, на пример, у Школи националне одбране изучавали би се садржаји из области морала који имају стратегијски значај за одбрану земље, што подразумева вишедимензионално критичко сагледавање теорије и праксе одржавања и изградње морала стратегијских и оперативних састава. Тиме би се обезбедила већа мотивација слушалаца и настава би се прилагодила савременим потребама одбране земље. Такође, према том концепту, предмет морал војске био би заступљен на свим нивоима школовања и усавршавања. Будући да је војна академија основно војно школовање будућих старешина, специфичности моралног васпитања и његово прилагођавање студентима војних академија наметнули су потребу да се његове основне карактеристике не разматрају у оквиру моралног васпитања старешина, већ посебно, као трећа целина (поред моралног васпитања старешина и моралног васпитања војника – морнара).

Усавршавање официра за дужност команданта батаљона – дивизиона – ескадриле

У оквиру могућег концепта изучавања морала, усавршавање за дужност команданта батаљона – дивизиона – ескадриле значајно је из више разлога: 1) тај ниво усавршавања односи се на све официре; 2) изванредно мањи број официра који су завршили војну академију након усавршавања за ту дужност вероватно неће похађати више нивое усавршавања, и 3) постоје одређене специфичности у одржавању и изградњи морала у батаљону – дивизиону – ескадрили и њима равним јединицама.

Циљ изучавања предмета морал војске на том нивоу јесте да слушаоци употпуне знања из области морала и да се оспособе за одржавање и изградњу морала у батаљону – дивизиону – ескадрили. У задатке везане за изучавање тог предмета спадају:

– проширивање знања слушалаца о социопсихолошким обележјима и карактеристикама састава људства батаљона – дивизиона – ескадриле;

– оспособљавање слушалаца за практично одржавање и изградњу морала на том нивоу;

– оспособљавање слушалаца за целовито и потпуно вредновање морала у батаљону – дивизиону – ескадрили.

Према наведеном циљу и задацима предмета може да се дефинише конкретни садржај тема курса за тај ниво усавршавања официра.

Школовање и усавршавање официра за дужности у органима за морал у пуку – бригади и корпусу

Све је више чињеница које потврђују да је превазиђено схватање да дужност органа за морал могу да обављају официри било којег профила и стручности. У рату на простору претходне Југославије, као и за време агресије НАТО-а на СРЈ, показало се да су официри школовани за дужности у органима за морал (тадашњи назив: органи за политички рад) били оспособљени управо захваљујући, између осталог, и свестраном образовању. После престанка школовања кадра тог профила, у пракси су се појавили бројни проблеми. Највећи је, свакако, то што је све мање официра који су оспособљени за обављање дужности за које су, поред личних склоности, потребна широка знања из социологије, психологије, политикологије, педагогије, андрагогије, методологије, реторике и других научних дисциплина. Најчешћи термин којим се, мада једнострано и поједностављено, означава та делатност у ВЈ јесте оспособљеност за рад са људима.

Духовна, национална и верска угроженост људи на нашем простору деловањем тзв. новог светског поретка дугорочни је проблем. Да бисмо у ВЈ могли успешно да се супротстављамо најперфиднијем деловању које је усмерено на људски ум, у индивидуалном и колективном смислу, неопходно је да се обезбеде најмање два услова: 1) изграђен системски приступ за супротстављање психолошким притисцима који су према нашој земљи дугорочно усмерени, и 2) оспособљавање кадра за дужности у органима за морал. Постојећи проблем може да се реши на више начина. Свакако, најбоље би било да се школују официри за обављање дужности у органима за морал. У пракси, упркос повећаним потребама за тим кадром, не постоји организован начин за његово оспособљавање.

У постојећим околностима прихватљиво решење је организовање усавршавања официра који показују посебан афинитет за рад у органима за морал. На тај начин може се почети с оспособљавањем старешина и премостити недостатак тог кадра. Вероватно је, барем на почетку, довољно да усавршавање траје један школски семестар.

Реализацијом наставе из предмета морал војске требало би остварити основни циљ: оспособљавање слушалаца за обављање дужности у органима за морал у пуку – бригади и корпусу. На основу теоријских знања и анализе искустава из савремених ратова, а нарочито из рата

на простору претходне Југославије и агресије НАТО-а на СРЈ, треба обезбедити општи увид у проблематику везану за борбени морал и остварити ниво оспособљености који омогућава успешно одржавање, изградњу и процењивање морала у миру и рату. На основу тако дефинисаног циља могу да се операционализују најзначајнији задаци у изучавању предмета. Наиме, требало би:

1) проширити сазнања из етике, суштине моралног сазнања и друштвене условљености морала;

2) потпуније изучити утицај појединих чинилаца на морал војске, нарочито утицај ситуационих чинилаца;

3) проширити сазнања о утицају традиција на морал (слободарске, борбене и верске традиције);

4) потпуније сагледати суштину и значај борбеног стреса и његов утицај на морал јединице;

5) оспособити слушаоце за одржавање и изградњу морала у јединицама нивоа пук – бригада и корпус;

6) оспособити слушаоце за праћење, процењивање и вредновање морала у јединицама пук – бригада и корпус.

Наставом из предмета морал војске треба обезбедити да слушаоци, на основу стечених знања о развоју морала и међусобне условљености и зависности морала друштва и морала војске, сагледају значај морала за борбену оспособљеност команди и јединица и, уопште, за понашање људи у војној организацији. Особености морала појединца и јединице треба посматрати кроз међузависност чинилаца морала (друштвени, психолошки, природни и ситуациони). Осим тога, програмом би требало обухватити питања везана за однос морала и његових чинилаца (патриотизам, ауторитет старешина, међуљудски односи у команди – јединици, дисциплина, стимулативне мере итд.). Психофизичка оптерећења и прилагођавање обуке ратним условима у миру, као и мотивација у обуци, такође су веома значајни садржаји који доприносе изградњи и јачању морала.

Орган за морал планира и организује, а често и реализује неколико специфичних делатности: морално васпитање, као делатност која чини институционалну, организацијску и садржајну целину; информисање и издавачку делатност; психолошко-пропагандну делатност; неговање традиција и делатности везане за културу.

У савременим условима психолошкој служби у војсци посвећује се све већа пажња. Њен значај је нарочито уочљив у кризним ситуацијама и у рату. Искуства из агресије НАТО-а на СР Југославију то потврђују и намећу потребу за сагледавањем значаја и могућности психолошке службе у трупи и школским установама на највишем нивоу руковођења и командовања. Наиме, шире изучавање циља, организације, садржаја и метода рада психолошке службе, а нарочито рад психолога у трупи и школским установама, доприноси стручном оспособљавању старешина који обављају дужности у органима за морал. Због тога постоји потреба да се сагледа и утицај осталих елемената борбене готовости на морал, као и значај научноистраживачког рада у Војсци. Такође,

повезивањем психолога у трупи и школским установама са факултетима у грађанству и њиховом међусобном разменом сазнања и појединих резултата истраживања знатно може да се унапреди психолошка служба у Војсци Југославије и допринесе остварењу основног циља: очувању менталног здравља и мотивације, и изградњи морала припадника Војске Југославије.

Вредновање морала је вишеструко значајан садржај рада органа за морал, нарочито када је реч о примени научне методологије. На тај начин се обезбеђују неупоредиво поузданији показатељи, који, уколико се умешно користе, могу знатно да допринесу квалитетнијем руковођењу.

Изградњи морала доприносе: планирање, организација и реализација делатности из надлежности органа за морал. Зато би, у оквиру оспособљавања старешина, те садржаје требало операционализовати као посебну тему.

Савременој војсци је потребно што целовитије и правовремено сагледавање утицаја борбе на понашање људи. У вези с тим, значајни су следећи садржаји: особености борбе као животне ситуације, психофизичка оптерећења у борби, могућност спречавања дезинтеграционих појава и њиховог утицаја на борбени морал и искуства у вези с изградњом и јачањем морала.

Многе војске у свету посвећују изузетно велики значај моралном кодексу старешина. С обзиром на то да је морални кодекс често детерминисан идеолошким и политичким чиниоцима, као и на опредељење да ВЈ има обележја ванстраначке, деидеологизоване и департизоване организације, у оквиру усавршавања старешина том проблему треба приступити свестраније, уз коришћење теоријских сазнања, досадашњих искустава и резултата истраживања. На основу тога, треба сагледати профил пожељног моралног кодекса старешине и могућност да се оствари у пракси.

Осим наведених садржаја, који се могу потпуније дефинисати у оквиру програма моралног васпитања, не треба запоставити посебне (примењене) облике у усавршавању официра за дужности у органима за морал: посете и обиласке институција које обављају информативну и културну делатност, обилазак историјских места, споменика итд. Такође, требало би да слушаоци израђују семинарске радове, саопштења и говоре поводом разних догађаја, да анализирају морал, да се оспособљавају за организовање конференција за новинаре, да се обавесте о раду информативно-пропагандног центра, да практично реализују теме из моралног васпитања у облику показног часа и слично, да израђују годишњи и месечни план рада органа за морал, увежбавају за јавне наступе на ТВ, радију и на разним скуповима, уз снимање и свестрану анализу ради стицања одређених искустава за рад у командама и јединицама, да раде писане саставе у облику чланака, критика, приказа, погледа итд. На тај начин, постепено, може се створити пожељан стручни и морални кадар за рад у органима за морал. Њихове основне

карактеристике требало би да буду: одговарајуће интелектуалне способности, знање, позитивне моралне особине, склоност за рад са људима, критички изграђен однос према појавама у друштву и Војсци, јавна промоција сопствених ставова и схватања кроз писану реч, и друго.

Морално васпитање је само један сегмент предмета морал војске који се изучава на свим нивоима усавршавања старешина. Други његов део односи се на обавештавање старешина о појединим актуелним темама, које би требало планирати и реализовати зависно од насталих потреба. Такође, морално васпитање је садржано у целокупном образовно-васпитном раду и у свакодневним односима међу људима, који се могу учинити квалитетнијим само уколико се о њима говори. Стога је потребно да се за сваку годину израде поједине актуелне теме, уз могућност иновирања према конкретним догађајима и потребама Војске Југославије. На тај начин ће се употпуњавати сазнања старешина и утицаји на њихову мотивисаност у обављању свакодневних задатака. Поред осталог, афирмисаће се моралне вредности, као што су: храброст, упорност, истрајност, другарство, солидарност, поштење, честитост итд. Такође, створиће се јавно мњење које ће осуђивати негативне појаве и доприносити већем степену кохезије команди и јединица и изградњи угледа ВЈ код осталих грађана СР Југославије.

Школовање и стручно усавршавање официра у Генералштабној школи (и у школама истог нивоа)

На том нивоу циљ изучавања предмета јесте да слушаоци употпуне знања која доприносе одржавању и изградњи морала јединица нивоа пук – бригада. Теоријско-апликативна димензија изучавања предмета омогућава ефикаснији практичан рад, а треба омогућити и размену искустава слушалаца, као критичко сагледавање чинилаца који утичу на морал јединице.

Изучавањем предмета слушаоци треба да:

- прошире сазнања о специфичностима одржавања и изградње морала у пуку – бригади;
- изуче поједине чиниоце морала који непосредно детерминишу морал пука – бригаде;
- стекну потпуније сазнање о неоружаним облицима агресије, њиховом утицају на морал и могућностима за супротстављање;
- употпуне сазнања о психолошкој служби у војсци и раду органа за морал на вежбама и у рату;
- сагледају поједине значајне аспекте морала у борби, нарочито поједине масовне облике понашања и могућност утицаја на понашање људи у кризним (стресним) ситуацијама;
- потпуније сагледају проблематику везану за вредновање морала у пуку – бригади.

За наведени ниво школовања и оспособљавања кандидата потребно је прво да се изради привремени наставни материјал, а уџбенике, евентуално, треба обезбедити након опитног периода.

Школовање и стручно усавршавање на последипломским студијама војних наука

У Војсци Југославије, у оквиру последипломског усавршавања, заступљене су војне науке и научне дисциплине. Приоритет је дат проблемима везаним за ратну вештину и борбену готовост Војске Југославије. У досадашњим расправама вођеним о проблематици која се односи на морал углавном је прихваћено мишљење да је морал елемент борбене готовости. Међутим, морал војске или, шире посматрано, понашање људи у војној организацији, као и у целокупној националној популацији, резултат је деловања бројних чинилаца па се може закључити да је и борбена готовост садржај морала.

Морално васпитање у Војсци Југославије треба свеобухватно да се изучава на последипломским студијама. Програмом из те области требало би да се предвиди изучавање суштине, значаја и садржаја моралног васпитања у друштву и његове повезаности и међузависности са моралним васпитањем у Војсци Југославије. Морално васпитање треба концепирати тако да што више доприноси одржавању и изградњи морала припадника Војске Југославије. При томе, не треба занемарити чињеницу да је морално васпитање доживотан процес, као ни то да у Војску Југославије долазе млади људи са ставовима на које може позитивно да се утиче и код којих може да се изгради уверење и понашање које је пожељно за успешну одбрану отаџбине. Истовремено, постоји потреба да целокупно друштво изгради широко концептуализован систем одржавања морала који је изложен сталним притисцима актера тзв. новог светског поретка, а њихов циљ је разарање наших основних друштвених и моралних вредности. Стога морално васпитање (и васпитавање) треба схватити као приоритетан задатак, који има посебан значај за нашу земљу и Војску Југославије. Студиозно изучавање те проблематике, оваплоћено у магистарским и докторским радовима, треба да допринесе сталном унапређивању праксе изградње моралних вредности, а тиме и целокупне борбене готовости. Иначе, за садржај програма моралног васпитања на последипломским студијама требало би да буду заинтересовани највиши нивои руковођења, и да, у вези с тим, непосредно сарађују с одређеним институцијама у грађанству: Академијом наука и уметности, Филозофским факултетом, Факултетом политичких наука, разним институтима за друштвена истраживања итд.

Школовање и усавршавање у Школи националне одбране (ШНО)

Значајне промене у начину вођења савремених ратова, а нарочито вођење неокортикалног рата, намећу потребу да се морал изучава на стратегијском нивоу. Наиме, постоје бројни проблеми теоријско-апликативног карактера које ваља критички разматрати на стратегијском и оперативном нивоу, што треба да буде циљ изучавања предмета морал

војске у Школи националне одбране. Јер, чак и у околностима у којима није могуће доћи до егзактних решења за ефикасност ВЈ веома је значајан и пожељан критички приступ у сагледавању појединих проблема ради заузимања ставова који су у пракси основа за израду директива, заповести и наређења органа руковођења.

Изучавање морала у ШНО може да се организује на три начина: 1) увођењем предмета морал војске; 2) у оквиру предмета стратегија, и 3) кроз примењене облике наставе (операције).

Морално васпитање војника (морнара)

Морално васпитање, односно васпитавање војника, саставни је део борбене обуке. Целовито конципиран програм моралног васпитања и изградња морала требало би да обезбеде да војници стекну неопходна сазнања о месту СР Југославије у међународној заједници, нарочито у Европи и на Балкану, и о начинима угрожавања безбедности земље оружаним и неоружаним облицима. Посебно је значајно да војници усвајају и да се позитивно односе према основним друштвеним вредностима: слободи, независности, територијалном интегритету, суверенитету и принципу равноправности у међународним односима. У вези с тим је и развијање слободарских, борбених и верских традиција српског и црногорског народа итд.

Војници треба да поседују одређена сазнања и да их примењују у пракси. Сазнања о природи стреса у борби и могућностима превенције, као и о супротстављању непријатељевој психолошко-пропагандној делатности, доприносе изграђивању моралних својстава војника. Осим тога, и садржаји из области културно-забавних делатности и спортских активности доприносе психофизичком оспособљавању и релаксацији, а самим тим и већем степену морално-психолошке припремљености за одбрану земље.

У пракси се показало да је за одржавање и изградњу морала веома значајно интерно информисање (редовно и периодично). У сваком случају, садржај предмета морално васпитање намењен војницима (морнарима) требало би да, поред стицања одређених знања, доприноси изградњи и јачању морала у пракси. При томе, не треба запоставити чињеницу да су војници на служењу војног рока у животном добу у којем је могућ позитиван утицај на њихове ставове и уверења о одбрани земље, чак и више него у осталим друштвеним срединама. На основу тога, моралним васпитањем војника (морнара) требало би:

– обезбедити стицање основних знања о организацији, формацији, наоружању и опреми јединице у којој служе војни рок, као и о квалитету старешинског кадра и оствареним резултатима у обуци претходних партија војника. На основу тога, треба развијати позитивна уверења војника у вези с борбеним и другим могућностима њихове јединице у рату. Тај задатак није временски ограничен, мада је његова улога нарочито значајна у периоду прилагођавања војника;

– обрадом теме о војној застави, као и целокупном организацијом живота и рада у јединици, развијати код војника разумевање и прихватање смисла, значаја и церемонијалног односа према војничкој заклетви и војној застави. На основу тога, треба утицати на понашање војника у целокупном процесу борбене обуке и васпитања и на јачање њиховог морала. У потребном степену треба користити историјска искуства која се односе на садржај и значај војничке заклетве и војне заставе и на однос према њима, уз развијање моралних особина војника и њиховог практичног поступања;

– проширивањем постојећих сазнања о геостратегијским, војно-политичким, економским, демографским и другим чиниоцима који опредељују положај СРЈ у међународној заједници, а нарочито у Европи и на Балкану, развијати сазнајно-емотивну и мотивациону компоненту морала војника за одбрану отаџбине;

– обавестити војнике о облицима и методама употребе силе у међународним односима, са тежиштем на разумевању циљева савремених доктрина и стратегија које угрожавају безбедност СРЈ и, на основу тога, развијати мотивацију за одбрану отаџбине;

– обезбедити стицање неопходних знања о основним обележјима савремене оружане борбе и могућностима одбране СР Југославије;

– обезбедити усвајање основних знања војника о ставовима СРЈ о одбрани и о условима и околностима у којима може бити ангажована ВЈ према Уставу СР Југославије;

– проширити и учврстити сазнања о слободарским, борбеним и верским традицијама и о њиховом значају за морал у рату и оружаног борби. При томе треба користити искуства из историје српског и црногорског народа у развијању патриотизма и слободољубља, поноса и националне части;

– обезбедити да војници стекну основна знања о неоружаним облицима борбе, нарочито о неокортикалном ратовању. Тежиште треба да буде на развијању могућности супротстављања непријатељевој пропаганди и правовременог и потпуног морално-психолошког припремљености;

– обавестити војнике о основним обележјима стреса и стресних ситуација, нарочито у рату, и о могућностима превенције менталних поремећаја и очувања менталног здравља.

Теме из области моралног васпитања војника могу да се дефинишу на основу наведених задатака. Програм не би требало да буде статичан: његова значајна одлика требало би да буду динамичност и прилагођеност актуелној ситуацији.

Методичким упутством за реализацију предмета моралног васпитања војника треба, између осталог, да се дефинишу најзначајније методе реализације садржаја предмета. Упркос чињеници да је у претходном периоду (у ЈНА) морално васпитање било знатно идеолошки детерминисано, стечена искуства у методичкој разради и реализацији предмета морално васпитање могу успешно да се користе уз прилаго-

ђаване новим околностима. При томе, нарочито је значајна ваљана организација и реализација припреме старешина – извођача наставе тог предмета.

Морално васпитање војника – морнара требало би да, поред тема из програма, садржи и поједине актуелне теме, док за војнике по уговору треба обрађивати искључиво актуелне теме, јер би понављање тема из програма било несврхисходно.

Морално васпитање ученика средњих војних школа и студената војних академија

Програм моралног васпитања ученика војних школа требало би донекле да се усклади с моралним васпитањем ученика средњих школа у грађанству² и допуни садржајима који се односе на специфичност војне организације.

За студенте војних академија морално васпитање треба да се реализује у оквиру предмета морал војске и кроз поједине актуелне теме из садржаја моралног васпитања старешина.

Предмет морал војске

Циљ изучавања предмета јесте оспособљавање студената да, на основу укупних систематизованих знања из области етике и морала и достигнутих теоријских сазнања и искустава из праксе из области ратне вештине, успешно раде на одржавању и јачању морала своје јединице, с тежиштем на вредновању и изградњи морала основних јединица у миру, ванредном стању и рату.

Изучавањем предмета треба да се обезбеди следеће:

- потпуно усвајање знања потребних за изградњу морала у пракси и проширивање знања из области етике и морала (његових друштвених, психолошких и, тежишно, ситуационих чинилаца);

- стицање знања из области вредновање морала војних јединица закључно с батаљоном – дивизионом – ескадрилом и оспособљавање за практичан рад у јединици;

- стицање основних знања о значају и утицају слободарских, борбених и верских традиција и о могућности њиховог коришћења у изградњи морала;

- потпуније сагледавање суштине и значаја борбеног стреса, његовог утицаја на морал јединице и могућности за предузимање мера превенције;

- обавештеност о основним показатељима морала оружаних снага суседних и неких других земаља;

- оспособљавање студената за изградњу и одржавање морала у јединицама нивоа вод и чета – батерија.

² „Политика“, фебруар 1999. године.

Према дефинисаном циљу и задацима треба израдити теме за предмет морал војске. С обзиром на то да је војна академија институција чији је основни ниво школовање будућих официра, као и на то да у односу на остале предмете неоружани облици агресије треба да буду више заступљени, требало би да се обим, садржај и структура предмета морал војске побољшају тако да предмет добије већи значај и у наставном плану и програму.

Дакле, моралним васпитањем студената војних академија, поред реализације предмета морал војске, треба да се обухвате и актуелне теме које су искључиво њима намењене, као и део актуелних тема за старешине Војске Југославије. На тај начин би се та веома сложена и значајна проблематика обрађивала на систематски и јасно концептуализован начин, уз могућност побољшања и доградње.

Закључак

Чињеница је да су у друштву поједине пожељне моралне вредности недовољно усвојене и вредноване. Позитивне промене и афирмација моралности појединца и друштва могуће су само уколико се организује широка друштвена акција (породица, школа, разне друштвене институције итд.). Реч је о неопходности моралног оздрављења и јачања друштва, у чему значајну улогу има и Војска Југославије.

Морално васпитање је сталан процес и спада у приоритетне обавезе сваког друштва (постоје сазнања о моралном васпитању војски још од античког доба). Из опредељености за системска решења која ће допринети одржавању и изградњи морала припадника Војске Југославије произишао је наведени модел. Према њему: 1) морално васпитање треба да се односи на све припаднике Војске Југославије као трајна обавеза, и 2) треба што хитније да се приступи изради програмских садржаја за поједине категорије (програм за старешине и цивилна лица на служби у Војсци Југославије; за поједине нивое усавршавања старешина предмет морал војске; за студенте војних академија предмет морал војске и део актуелних тема за старешине; за ученике војних школа – садржаји моралног васпитања за школе у грађанству, уз садржаје који су специфични за војну организацију; за војнике – посебан програм моралног васпитања, с тим да се за војнике по уговору реализују само актуелне теме).

У наредном периоду може се очекивати систематско и још интензивније деструктивно деловање актера тзв. новог светског поретка према нашој земљи. Њих ће, дугорочно, интересовати духовна сфера становништва, на коју ће деловати у комбинацији са политичким, економским и војним притисцима. Стога очување духовних вредности и менталног здравља нашег народа спада у приоритетне обавезе друштва. У томе велики значај имају државне и друштвене институције, укључујући и ВЈ, нарочито због тога што њен састав чини најздравији део популације. Зато морално васпитање (и шире, васпитавање) у Војсци Југославије

треба да допринесе очувању и развијању моралних вредности које су значајне и пресудне за одбрану земље и очување њене слободе.

Литература:

1. Радосав Ањелковић и Мирко Бојанић, *Методика васпитног рада*, ЦВШ ВЈ, Београд, 1996.
2. Драгољуб Арнаутовић, *Фактори кохезије бродских колектива ЈРМ*, „Морнарички гласник“, Београд, 1981.
3. Јован Бабић, *Морал и наше време*, „Просвета“, Београд, 1998.
4. Бранко Боројевић, *Људи у рату*, „Глобус“, Загреб, 1981.
5. Жежи Вјатр, *Социологија војске*, ВИНЦ, Београд, 1987.
6. „Војноисторијски гласник“, бр. 1, Војноисторијски институт, Београд, 1997.
7. Анте Вукасовић, *Морални одгој*, Свеучилишна наклада, Загреб, 1977.
8. Анри Гаве, *Вештина командовања*, ВИЗ, 1994.
9. Група аутора, *Основи војне андрагогије*, ЦВШ ВЈ, Београд, 1997.
10. Дани Марка Миљанова (зборник радова), *Културно-просвјетна заједница*, Подгорица, 1997.
11. *Допринос Југославије победи над фашизмом* (зборник радова), СУБНОР Југославије и НИУ „Војска“, Београд, 1997.
12. Милош Ђурић, *Историја хеленске етике*, БИГЗ, Београд, 1976.
13. Менсур Ибрахимпашаић, *Морал армије*, „Народна армија“, Београд, 1967.
14. Бојан Јовановић, *Карактерологија Срба*, „Научна књига“, Београд, 1992.
15. *Југословенско родољубље*, „Нова књига“, Београд, 1984.
16. Василије Крстић, *Најпречи задатак: јединство српског духовног простора*, „Српско наслеђе“ (историјске свеске), бр. 2/1998.
17. Радомир Лукић и Велибор Милојевић, *Друштвена условљеност и изградња одговорности и моралних вредности припадника ЈНА*, „Народна армија“, Београд, децембар 1987.
18. Радомир Лукић, *Социологија морала*, „Научна књига“, Београд, 1982.
19. Радосав Љушић, *Србија 19. века*, НИУ „Војска“, Београд, 1994.
20. *Морална снага одбране*, ВШВСПСИ, Београд, ВА РВ и ПВО, Рајловац.
21. *Моралност и друштвена криза*, Институт за педагошка истраживања, Београд, 1995.
22. Вуко Павићевић, *Основи етике*, БИГЗ, Београд, 1974.
23. Бранко Петрановић, *Историчар и савремена епоха*, НИУ „Војска“, Београд, 1994.
24. Бошко Поповић, и сар., *Развој моралног сазнања*, „Просвета“, Београд, 1981.
25. *Расправе о ратној вештини*, ВИНЦ, Београд, 1991.
26. Радован Самарџић, *Религија и вјерске заједнице у СФРЈ*, Београд, 1983.
27. *Тактика*, први и други део, 1907.
28. *Човек као фактор у армији*, штампано као рукопис 1958. године.